

Vlatko Smiljanić

Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu

vsmiljanic@hrstud.hr

Mojoj dragoj vrijednoj seki: suradnja Mare Matočec i Marije Jurić Zagorke u Ženskome listu i Hrvatici i tekstovi ženske problematike

Sažetak

Mara Matočec (1885.–1967.) prva je hrvatska političarka, prosvjetno–kulturna aktivistica u pokretu braće Radić, spisateljica, ali i žestoka promicateljica emancipacije i ženskoga prava glasa. Kao takva, kroz svoja je uvjerenja i objavu djela već početkom 1930-ih upoznala Mariju Jurić Zagorku i s njome ostvarila uspješnu suradnju glede objave tekstova u *Ženskome listu* i *Hrvatici*. Posebno su važni tekstovi ženske i rodne problematike, borbe za žensko pravo glasa i propagiranje emancipacije, koji su bili izrazito popularni pred početak Drugoga svjetskog rata diljem zemlje. Matočec i Zagorka uspješno su ostvarivale ne samo profesionalnu nego i izuzetno dobru privatnu suradnju. Autor će najprije dati kratak osvrt na biografiju i djela ove izuzetne žene seljačkoga pokreta međuratne Hrvatske te nakon toga pojasniti njezino poznanstvo i suradnju s Marijom Jurić Zagorkom. Zatim će detaljno analizirati tematiku i sadržaj objavljenih tekstova u kontekstu međuratne povijesti Hrvatske, Kraljevine Jugoslavije te utjecaja Hrvatske seljačke stranke kroz perspektivu povjesničara.

KLJUČNE RIJEČI: Mara Matočec, Marija Jurić Zagorka, emancipacija, ženska prava, pravo glasa ženama, seljačka književnost

1. Uvod

Žensko pravo glasa je danas općeprihvaćena društvena konstanta gdje se ističe da muškarci i žene imaju jednako pravo birati. Ujedno, koncept demokracije je nezamisliv ako spomenuto izjednačavanje ne postoji. No, trebalo je dosta vremena da se dođe do ovakvoga zaključka. Tijekom povijesti žene su prolazile kroz mnogo nepravdnosti i nepravilnosti. Pojam ženskoga prava glasa nastao je tijekom 19. stoljeća te se izrazito proširio u prvoj polovici 20. stoljeća, a posebno nakon Prvoga svjetskog rata (Dubois, 1998: 172-176). Međutim, hrvatska historiografija ovome fenomenu do danas nije posvetila mnogo pažnje i sistematičnosti.

Prvi svjetski rat definitivno je preoblikovao ulogu žene u društvu, što potvrđuje i historiografija zapadne provenijencije.¹ S obzirom da je velik broj muškaraca bio odsutan od doma i posla te opterećen mobilizacijom, ratom, ratnim invaliditetom ili u najgorem slučaju smrću, žene su zauzele brojna mjesta u zanimanjima koja su do tada pripadala muškarcima. Na žalost, morala se dogoditi ovakva “praktična situacija” kako bi se istakla važna i neosporna uloga žene u svijetu apsolutne muške dominacije i reprezentacije (Kent, 2012: 90-91). Valja istaknuti da je rat također imao bitan utjecaj u djelomičnom zaustavljanju sufražetskih pokreta. Neki pak autori smatraju da je izjednačavanje političkih prava između muškaraca i žena “zakašnjela posljedica sufražetskih napora”. Bilo kako bilo, žene su i nakon Prvoga svjetskog rata, iako su praktički mnoge djelatnosti ovisile o njima, bile i dalje u nepovoljnom položaju. Uslijedili su brojni otkazi i osjećali su se sve veći tereti rata. Rodni odnosi nakon rata sve su se više intenzivirali, a “ugroženost” muškoga spola postala je temeljni argument muškoga diskursa (Thébaud, 1992: 21).

Situacija na području hrvatskih zemalja nije bila ništa različita od one diljem svijeta. Mažuranićev Zakon o osnovnom školstvu iz 1874. godine² jedan je od prvih emancipacijskih akata u Hrvatskoj uopće. Između

1 Ovdje valja spomenuti neka od važnijih i kvalitetnijih djela ove tematike: Braibon, Gail. 1981. *Women Workers in The First World War*. London & New York: Routledge; Dumenil, Lynn. 2017. *The Second Line of Defence. American Women and World War I*. North Carolina: The University of North Carolina Press; Goldman, Dorothy (ur.). 1993. *Women and World War 1: The Written Response*. London: Macmillan; Grayzler, Susan R. 2002. *Women and the First World War*. London & New York: Routledge; Weiner Greenwald, Maurine. 1990. *Women, War, and Work: The Impact of World War I on Women Workers in the United States*. Ithaca & London: Cornell University Press.

2 Puni je naziv Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

ostaloga, omogućio je emancipaciju učiteljica i povećao broj djevojačkih razreda (Bežen, 2011: 276). I u Hrvatskoj je Prvi svjetski rat bio ključna točka u borbi za prava žena. Tako je 1919. godine osnovan Narodni ženski savez Srba, Hrvata i Slovenaca (Stojaković, 2014), a 1921. Društvo "Hrvatska žena" (Grbeš, 2009). Međutim, početkom 20. stoljeća na političku scenu stupit će Mara Matočec, prva hrvatska političarka u punome smislu te riječi danas te potpuno preoblikovati i propagirati drugačiji koncept ženskoga prava u Hrvatskoj i jugoslavenskoj zajednici.

2. Život kao poticaj za političko djelovanje

Ova iznimna žena, političarka, spisateljica, prosvjetno-kulturna aktivistkinja i velika humanitarka rođena je u Drnju (danas Koprivničko-križevačka županija) 12. rujna 1885. godine (Cik, 2017). Kao kći jedinica krajiških korijena, pod utjecajem svoga oca Luke Jendrašića, koji je vršio dužnost pravoužnitnika Đurđevačke imovne općine³, započela je oblikovati svoje političke i svjetonazorske stavove (Smiljanić, 2010: 13). Baš 1892. godine, kada kreće u obvezno pučko četverogodišnje školovanje, u Đurđevcu započinje obrazovni program koji predvode tamošnje samostanske učiteljice, inače službenice Reda sestara milosrdnica (Miholek, 2016). One su također prepoznale Marine velike talente te ukazale njezinim roditeljima kako bi trebala nastaviti školovanje. No, Mara jest nastavila školovanje, ali samo s *Wiederholungsschule*, tj. popularno zvanom "opetovnicom".⁴ Ubrzo se udala za Stjepana Matočeca te s njime dobila četvero djece. Na žalost, obiteljska idila nije dugo trajala jer je Stjepan bio mobiliziran u Austro-ugarsku vojsku i poslan na bukovinsko bojište. Ova će činjenica također utjecati kako na Marinu obiteljsku i egzistencijalnu situaciju tako i na promišljanja o položaju žena nakon odlaska životnih partnera u rat. Stjepan je u jeku rata kod Tobolska, povijesnoga glavnoga grada Sibira, preminuo od trbušnoga tifusa (Smiljanić, 2010: 27-29).

³ Više o tome: Miholek, Vladimir. 2016. "Imovna općina đurđevačka". *Podravske širine*. Na: <http://podravske-sirine.com.hr/arhiva/4584> [21.5.2018.]

⁴ Opetovnica je škola koju su morala pohađati sva djeca koja su završila nižu pučku školu. U njoj se znanje stečeno u općoj pučkoj školi proširivalo prema potrebama praktičnoga života. Djelovale su u Hrvatskoj od druge polovice 19. stoljeća do kraja Drugog svjetskog rata.

3. Ulazak u politiku i prva isticanja problema ženskoga prava

Već je 1914. godine Mara Matočec prepoznala rad i djelovanje seljačkoga pokreta braće Radić te Hrvatske pučke seljačke stranke, pa 1915. u listu *Dom, listu hrvatskom seljaku za razgovor i nauk* objavljuje svoj prvijenac, pjesmu "Sibiriji", koju posvećuje svome suprugu (Matočec, 1915: 4). Od 1919. godine poznato je Marino izravno uključivanje u politiku. Unatoč tome što žene nemaju gotovo nikakva politička prava (a da se ne govori uopće o pravu glasa), Mara Matočec biva izabrana članicom Glavnoga odbora Hrvatske pučke seljačke stranke (Smiljanić, 2010: 31). Stjepan Radić, koji je nakon smrti svoga brata Antuna 1919. godine, inače političkoga utemeljitelja seljačkoga pokreta, preuzeo vodstvo stranke, davao je punu podršku Marinu djelovanju. Njegova supruga Marija Radić rođ. Dvoržak presudno je utjecala na njegovu afirmaciju isticanja uloge žene u društvu. Tako je Mara prvi puta u poznatoj zagrebačkoj Streljani na Tuškancu 3. veljače 1919. održala vatreni govor protiv centralizma i ženskih prava, o čemu čak piše Rudolf Horvat u svojoj poznatoj knjizi *Hrvatska na mučilištu*. U svome govoru Mara Matočec odmah je istaknula izrazito loš položaj žena u zemlji, a osobito zbog nasljednoga prava nakon smrti muža. Naime, prema Zakonu o nasljeđivanju iz doba Kraljevstva SHS, točnije, prema Općem građanskom zakonu koji je još tada bio u primjeni, žena je nakon muževe smrti morala muževoj obitelji predati svu imovinu, osim ako ima potomaka s mužem. U tome slučaju mora predati 75% imovine muževoj obitelji. Ovdje se ističe utjecaj prava vlasništva, tj. stjecanja i upravljanja obiteljskim приходima na odnose unutar obitelji.⁵ Dakle, sva imovina stečena u braku isključivo je vlasništvo muža. Osim toga, govorila je o ženskome pravu glasa i poticala emancipacijske ideje među članstvom Hrvatske (pučke) seljačke stranke (Horvat, 1942: 67). Ponovno se o ženskom pravu glasa govorilo u travnju 1920. godine na osmoj glavnoj skupštini stranke gdje je donesena rezolucija koja je, između ostaloga, sadržavala zahtjev da žene i muškarci moraju imati pravo glasa iznad osamnaeste godine života (Smiljanić, 2010: 35).

Nakon što Stjepan Radić 1924. pridružuje stranku Seljačkoj internacionali u Moskvi, Mara Matočec se, ne shvaćajući Radićevu politiku internacionalizacije hrvatskoga pitanja, udaljava iz političkoga života. Sve do njegove smrti 1928. više djeluje na prosvjetno-kulturnom planu (Smiljanić, 2010: 38-39).

⁵ Više o tome: *Opći građanski zakonik* (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbbländer, poznatiji kao ABGB). Na: https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/AUSTRIJSKI_GRADANSKI_ZAKONIK.pdf [26.5.2018.]

4. Mara i Zagorka: počeci

Početakom 1930-ih godina možemo zasigurno govoriti o poznanstvu Mare Matočec i Marije Jurić Zagorke. Naime, 1934. godine u Ženskome listu Zagorka objavljuje članak naslova “Kad spremi motiku – uzima pero” u kojemu predstavlja život i dosadašnji rad Mare Matočec. U njemu je istaknula da je Mara “živi dokument seljačke duhovne snage, dokaz njegovog pjesničkog stvaralačkog talenta”. Osim toga, ovaj članak izuzetno pomaže oko sastavljanja cjelovite Marine biografije. Međutim, u članku Zagorka ne ističe Marinu politiku ženskoga pitanja (Zagorka, 1934: 10-11).

U prosincu 1936. Zagorka u *Hrvatici* objavljuje “Pismo Mare Matočec”. Naslovila ga je “Svojoj dragoj sestri Zagorki” u kojemu donosi izvještaj o predavanju o seljačkim običajima u dvorani Pučkoga sveučilišta u Zagrebu. Ovdje Mara ističe da je “govorila seljačkim sestrama” pa se iz toga daje pretpostaviti da su isključivo žene na tome događaju bile prisutne. Tema Marina predavanja bio je prikaz života seljačke žene ženama grada. Osim toga, ovim pismom Mara Matočec istaknula je i potvrdila da je Zagorka izravna podupirateljica politike ženskoga prava i pitanja:

Ti si naša! Tvoja je duša po mom shvaćanju vezana s nama. To govore Tvoja djela... [...] I zato sestro hvala Ti što si me razumjela, ne mene, nego selo i njegovu dušu [...] (Matočec, 1936: 32).

Najvažniji javni istup Mare Matočec (a ujedno i prvi argument koji je Stjepan Radić upotrijebio za žensko pravo glasa) dogodio se 8. svibnja 1921. u Koprivnici na velikoj Radićevoj skupštini, koja je prethodila donošenju Vidovdanskoga ustava. Mara Matočec u tekstu koji je objavila u listu *Naša žena* 1937. godine napisala je:

Nakon prvih govora obrati se predsjednik k meni i reče: “Daj, Maro, i ti održi jedan govor ovima dragim seljačkim sestrama. Onako po domaći” – ja sam bila spremna, ali se u taj čas oglasi jedan ondašnji narodni zastupnik (koji nas je poslije ostavio) i reče: “Ne, ne, samo babama ne treba dati govoriti” – A onda je naš veliki učitelj i organizator planuo: “Tko je proti ženama, ne pripada k nama niti je k našem programu!” – I ja sam na to govorila. – Drugi puta reče: “Ne smijete biti grubi ni prema političkom protivniku, a kamo li proti ženama.” Jednu poštu kao sveticu, to ti je majka, drugu kao družicu, to ti je žena, a svaku treću kao sestru.

U istome je tekstu Mara istaknula da žene u politici ne traže nužno vodstvo nego najprije sudjelovanje, upućenost i orijentiranost. Ponovno je spomenula mušku dominaciju, ali i činjenicu da su žene “pokazale i za vrijeme rata i svih političkih borbi svoju veliku hrvatsku i čovječansku dušu” (Matočec, 1937a: 4).

Iste godine u istome listu Mara Matočec objavljuje tekst naslova “Prvi ženski seljački kongres”. U njemu prikazuje Prvi ženski seljački kongres iz 13. lipnja 1937. godine za koji je najzaslužniji bio Rudolf Herceg, predsjednik Seljačke sloge. Najprije je pažnju posvetila Margareti Palmer Janković, Hrvatici koja od 1920. živi u Sjedinjenim Američkim Državama, za koju kaže da “radi svom dušom na prosvjetnom polju da one žene, one naše sestre i braću obodri i ojača u ljubavi napravim svih tamo.” Mara ponovno stavlja prosvjetu u prvi plan rješavanja ženskoga pitanja: “Ženi isto treba prosvjeta kao muškarcu.” U tumačenju se ponovno osvrće na riječi Stjepana Radića iz Koprivnice 1921. godine gdje zaključuje da žena treba obrazovanje kako bi u nesretnim slučajevima mogla uspješno uzdržavati svoju obitelj. Ističe da se žene trebaju uvesti u javni život, gdje sigurno neće zanemariti brigu oko svoga doma. To najbolje objašnjava Radićevom rečenicom: “Jer one sviesne i prosviećene još će više ljubiti dom i kuću. Ne, ti to, ženo moraš, nego hoćeš.” Nadalje, Mara vidi ženu kao: “[...] stvor Božji slobodnih misli, pravednih socijalnih zahtjeva i velike ideje za čovječnost i pravicu.” Osim toga, ona dovodi u pitanje pojam domoljublja ako muškarci zabranjuju ženska prava, a čak ide i u ekstremnije zaključke: “Ili se možda, što nas ima više nego mužkaraca, pa da ne bi osnovale svoju žensku republiku, ili naviestile rat mužkarcima [...] A što bi bilo, kad bi mi počele štrajkovati. A ha, zamislite se.” Na kraju Mara zaključuje da je položaj “seljačkih” žena mnogo teži od položaja “gradskih” žena (Matočec, 1937b: 8-9).

U veljači 1939. *Hrvatica* je objavila rezultate ankete o pitanju kako bi žene reformirale život. Između ostaloga, ovdje se na samome početku nalazi odgovor Mare Matočec. Osim odgovora na pitanje da je Marin najveći događaj života kada je Stjepan Radić u hrvatskomu saboru dobio tri mandata, ona je odgovorila na pitanje što bi predložila zakonodavnom tijelu ako bi imala aktivno i pasivno pravo glasa. Ovdje ne ponavlja svoje ustaljeno rješenje nego više govori o općem blagostanju ljudi:

[...] da se svi neuposleni uposle [...] da se otvaraju rudnici, javni putevi, razne tvornice [...] Dakle ja, kao žena, predložila bih više zadržati u sam život i poboljšati ga svima najbjednijima.

“Hrvatice i pravo glasa” najvažniji je, gotovo programatski tekst, Marine varijante rješenja ženskoga pitanja. Objavljen je na naslovnoj stranici *Hrvatice* u studenom 1939. godine. Osim teksta, radi boljega dojma i svraćanja pozornosti na tekst na naslovnici se nalazi i fotografija Mare Matočec snimljena tijekom jednog od njezinih brojnih govora. Da je tekst političko-propagandne naravi seljačke stranke, već se daje zaključiti čitajući prve rečenice. Tako Mara odmah govori o Ustavu neutralne seljačke republike iz 1921. godine u kojemu je, već na njegovome samom početku u “Obilježima”, istaknuto: “Mužkarci i žene imadu u svem posvema jednaka prava.” Nakon toga, ona poriče glasine da se ženama koje se bave intelektualnim radom treba dodijeliti pravo glasa. Ne pišući ništa pogrdno o istima, Mara odmah argumentira da ni seljačke žene u tomu ne smiju biti prikraćene: “Ako bi se ostvario takav zakon, trebao bi dati ista prava svim ženama i javnim radnicama, ali i majkama! I nitko nema pravo, da bi se protiv toga bunio!” Uz niz retoričkih pitanja u kojima uvjerava čitatelja na moralnu i biološku istovjetnost “gradske”, “intelektualne” i “seljačke” žene, ona se ponovno vraća svome rješenju: “Treba što više širiti pismenost” (Matočec, 1939: 1).

Unatoč tomu što je Mara Matočec početkom Drugoga svjetskog rata prestala javno djelovati i objavljivati, prijateljstvo između nje i Zagorke nije prestalo. Najbolji je dokaz tomu knjiga *U novinarskom zvanju* koju je poklonila Mari te napisala posvetu: “Na uspomenu svojoj dragoj vrijednoj seki – Mari Matočec. Zagreb 12/IX 1954., Zagorka.” Osim toga, nasljednici Mare Matočec sačuvali su vijenac s trobojnicom koji je dobila od Zagorke (Smiljanić, 2010: 163-164).

5. Zaključak

Nekada jedna od najpopularnijih seljačkih žena u Hrvatskoj, Mara Matočec postala je prvom etabliranom hrvatskom političarkom u vremenu kada se pitanje ženskoga prava i ženskoga pitanja sve više “propituje” diljem Hrvatske. Usprkos teškim životnim, a prije svega obiteljskim prilikama, uspjela je postati uzorom žena u seljačkom pokretu braće Radić. Stoga, njezinu agitaciju ženskoga pitanja treba prije svega gledati iz perspektive politike Hrvatske (pučke/republikanske) seljačke stranke. Prije službenoga zauzimanja stava HSS-a, Stjepana Radića na angažman u vezi sa ženskim pitanjem osim njegove supruge Marije Dvoržak potiče i Mara Matočec u svibnju 1921. godine. Životna situacija također je utjecala na isto pitanje. Prije svega, radi se

o imovinskom pravu nakon smrti muža jer je Mara, kao i ostale ratne udovice, ostala bez velikoga dijela bračne stečevine. Dakle, Prvi svjetski rat je uvelike utjecao na profiliranje Marine ženske politike.

Tijekom 1930-ih godina upoznala je Mariju Jurić Zagorku. Ono što je Zagorka bila u gradskoj populaciji hrvatskih žena, to je Mara Matočec bila u seljačkoj. Zahvaljujući Zagorki, Mara je pisala i objavljivala tekstove ženske problematike. Prije svega, "sudjelovanje, upućenost, orijentiranost, pismenost i prosvjeta" glavne su odrednice Marina "rješenja" ženskoga pitanja. Pismenost u toj situaciji zauzima prvenstvenu ulogu. Osim toga, Mara propituje domoljublje kroz čovjekoljublje, a time posredno i ženska prava.

Mara Matočec zasigurno zaslužuje prestižno mjesto u hrvatskoj historiografiji kad je posrijedi povijest žena. Takav se zaključak prije svega očituje u činjenici Marine progresivne i obrazovne komponente u obrani ženskih prava, ženskog prava glasa i ženskoj problematici u kontekstu hrvatske povijesti međuratnoga razdoblja.

Bibliografija

- Bežen, Ante. 2011. "Mažuranićev školski zakon iz 1874." U: *Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora*. Ur. Milorad Nikčević. Cetinje-Osijek: HCDP, str. 265-285.
- Cik, Nikola. 2017. "Prilozi biografiji Mare Matočec". Izlaganje na Znanstvenom kolokviju posvećenom hrvatskoj političarki i književnici Mari Matočec povodom 50. obljetnice smrti (Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Povijesno društvo Koprivnica, Ogranak Matice hrvatske u Đurđevcu, Đurđevac, 1. prosinca 2017.).
- Dubois, Ellen Carol. 1998. *Woman Suffrage and Women's Rights*. New York: NYU Press.
- Grbeš, Jozo. 2009. "Povijest društva 'Hrvatska žena grana broj 1', Chicago 1929.-2009." Na: <https://www.hkv.hr/hkvpedija/iseljenistvo/4083-povijest-društva-hrvatska-ena-grana-broj-1-chicago-1929--2009.html> [27.5.2018.].
- Horvat, Rudolf. 1942. *Hrvatska na mučilištu*. Zagreb: Kulturno-historijsko društvo Hrvatski rodoljub.
- Kingsley Kent, Susan. 2012. *Gender and History (Theory and History)*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Matočec, Mara. 1937a. "Žena i politika". *Naša žena* 1, str. 8-9.
- Matočec, Mara. 1937b. "Prvi ženski seljački kongres". *Seljačka sloga* 11/8, str. 194-195.
- Matočec, Mara. 1937c. "Pismo Mare Matočec". *Ženski list* XIII/1, str. 32.
- Matočec, Mara. 1939. "Hrvatice i pravo glasa". *Hrvatica* 1/11, str. 1.
- Miholek, Vladimir. 2016. "Časne sestre učiteljice u Đurđevcu (1892.-1909.)", Na: <https://podravske-sirine.com.hr/arhiva/3653> [28.5.2018.].
- Smiljanić, Vlatko. 2010. *Mara Matočec: hrvatska spisateljica, prosvjetno-kulturna aktivistica i političarka: biografija*. Virovitica: Vlastita naklada.
- Sneider, Allison. 2010. "The New Suffrage History: Voting Rights in International Perspective". *History Compass* 8/7, str. 692-703.
- Stojaković, Gordana. 2014. "Ženski mirovni aktivizam u Jugoslaviji (1900.-1941.)", Na: <http://pravonarad.info/?p=20#more-20> [28.5.2018.].
- Thébaud, Françoise. 1992. "The Great War and the triumph of sexual division". U: *A History of Women in the West*. Ur. Françoise Thébaud. Cambridge: Belknap Press, an imprint of Harvard University Press, str. 21-75.
- Zagorka Jurić, Marija. 1934. "Kad spremi motiku – uzima pero". *Ženski list* V, str. 10-11.

Summary

Mara Matočec (1885–1967) was the first Croatian female politician, an educational and cultural activist in the movement of the Radić brothers, a writer, but also a fierce promoter of emancipation and women's suffrage. As such, through her beliefs and the publication of her works, at the beginning of the 1930s she met Marija Jurić Zagorka and they achieved a successful collaboration regarding publishing texts in *Ženski list* and *Hrvatica*. Especially important are texts about women and gender issues, the fight for women's voting rights and the advocacy of emancipation, which were extremely popular all over the country before the start of the Second World War. Matočec and Zagorka successfully accomplished not only a professional but also an exceptionally good private collaboration. In this paper the author will first give a brief review of the life and work of this exceptional woman; then explain her acquaintance and collaboration with M. J. Zagorka, and clarify the activity of women in the peasant movement of the Radić brothers. Then the author will analyze the themes and content of the published texts in the context of interwar Croatia, Kingdom of Yugoslavia, and the influence of the Croatian Peasant Party through the perspective of a historian.

KEYWORDS: Mara Matočec, Marija Jurić Zagorka, emancipation, women's rights, women's voice, peasant literature